

Самойленко Андрій Григорович
кандидат економічних наук
доцент кафедри бізнес-економіки та підприємництва
КНЕУ імені Вадима Гетьмана, Київ, Україна
e-mail: andrii.samoilenko@kneu.ua
ORCID: 0009-0003-4034-2769

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЕРЕРОБНИХ ПІДПРИЄМСТВ СИРОВИНОЮ ОЛІЙНИХ КУЛЬТУР

Samoilenko Andrii
PhD,
associate professor of the department of business economics
and entrepreneurship
KNEU named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine
e-mail: andrii.samoilenko@kneu.ua
ORCID: 0009-0003-4034-2769

FEATURES OF SUPPLYING PROCESSING ENTERPRISES WITH RAW OIL CROPS

Анотація. У статті наведено дослідження характерних особливостей забезпечення переробних підприємств сировиною олійних культур. Зокрема, визначено послідовність можливих кроків, необхідних для вчасного та безперервного постачання сировини з подальшою її переробкою для досягнення позитивних економічних результатів. В жорстких умовах ринкового середовища, які притаманні виробництву олії в Україні, підприємству олійно-жирової промисловості важливо мати постійне надходження сировини на переробку. За рахунок цього існуватимуть можливості зниження постійних витрат та підтримки фінансової стійкості бізнесу. Тому теоретичне обґрунтування етапів забезпечення олійною сировиною переробного підприємства має важливе науково-практичне значення. З одного боку, дане дослідження спрямоване на узагальнення наявних підходів до розуміння впливу сировинного забезпечення на економічні результати, з іншого – на практиці можна буде визначити вузькі місця господарської діяльності і розробити кроки по їх вирішенню. Досить часто, зрозумілі на перший погляд проблемні моменти, не вирішуються протягом тривалого часу і призводять до зупинки розвитку бізнесу та перебування на межі виходу з ринку. В процесі дослідження встановлено, що для повноцінного забезпечення переробного підприємства олійною сировиною, потрібно проводити планування потреби насіння та зерна олійних культур; виділення кола потенційних продавців; здійснення процесу закупівлі, транспортування, приймання, зберігання сировини до переробки; організації переробних процесів; зберігання та реалізації виробленої продукції. Зроблено припущення, що виробники рослинної олії в Україні на даний час суттєво залежать від постачальників сировини та від покупців закордоном, тому повинні значну увагу приділяти виробництву якісної продукції та оптимізації її продажу на ринку. Сільськогосподарські підприємства, як постачальники олійної сировини, на основі дослідження ринкової ситуації, орієнтуються в цінових трендах і не реалізують вирощену продукцію за низькими цінами. Також, учасники ринку прагнуть зробити вироблену продукцію більш конкурентною за рахунок логістичних процесів. Кожне підприємство шукає способи ефективного виробництва рослинної олії, розробляє різні способи в цьому напрямку використовуючи можливості та обмеження. Тому, за наявних умов ринкового середовища, вищих економічних результатів досягають ті переробні підприємства, які мають більше варіантів комбінації

існуючих ресурсів у процесі виробництва олії, починаючи від пошуку потенційних продавців сировини і завершуючи доставкою виробленої продукції до кінцевих споживачів.

Ключові слова: переробне підприємство, ринкове середовище, олійно-жировий комплекс, сировина олійних культур, планування потреби у сировині, ціна, якість.

Abstract. The article provides a study of the characteristic features of providing processing enterprises with raw materials of oil crops. In particular, the sequence of steps necessary for the timely and continuous supply of raw materials with their further processing to achieve positive economic results is determined. In the harsh conditions of the market environment, which are inherent in the production of oil in Ukraine, it is important for the enterprise of the oil and fat industry to have a constant supply of raw materials for processing. Due to this, there will be opportunities to reduce fixed costs and support the financial stability of the business. Therefore, theoretical substantiation of the stages of providing oil raw materials to a processing enterprise is of important scientific and practical importance. On the one hand, this research is aimed at generalizing existing approaches to understanding the impact of raw materials supply on economic results, on the other hand, in practice it will be possible to identify the bottlenecks of economic activity and develop steps to solve them. Quite often, problems that are understandable at first glance are not resolved for a long time and lead to the stoppage of business development and being on the verge of exiting the market. During the research, it was established that in order to fully provide the processing enterprise with oil raw materials, it is necessary to plan the need for seeds and grains of oil crops; allocation of a circle of potential sellers; implementation of the process of purchase, transportation, reception, storage of raw materials for processing; organize the processing processes; storage and sale of manufactured products. It is assumed that vegetable oil producers in Ukraine are currently significantly dependent on raw material suppliers and foreign buyers, therefore they should pay considerable attention to the production of quality products and optimization of their sale on the market. Agricultural enterprises, as suppliers of oil raw materials, based on research of the market situation, are guided by price trends and do not sell the grown products at low prices, due to logistics processes, it is also possible to make the produced products more competitive. Each enterprise is looking for opportunities for efficient production of vegetable oil, develops various methods in this direction using existing conditions and limitations. Therefore, under the existing conditions of the market environment, higher economic results are achieved by those processing enterprises that have more options for combining existing resources in the oil production process, starting from the search for potential sellers of raw materials and ending with the delivery of manufactured products to end consumers.

Key words: processing enterprise, market environment, oil-fat complex, raw materials of oil crops, planning of demand for raw materials, price, quality.

JEL codes: L23; L06; O13

Постановка проблеми. Сировина для будь-якого підприємства займає важливе значення в господарській діяльності, формуючи основу виробничих процесів та економічних результатів. Для підприємств олійно-жирового комплексу сировина має визначальне значення у виробництві продукції. Кожному переробному бізнесу потрібні великі обсяги зерна олійних культур протягом року. Залежність більшості учасників ринку від купленої сировини у комплексі із надлишком переробних потужностей в Україні, призводить до конкуренції за постачальника продукції олійних культур. Переважна більшість сільськогосподарських виробників використовують цю ситуацію у власних інтересах, самостійно визначають час продажу, вимагають вищу ціну, не витрачають час на забезпечення високої якості, відносно легко обирають покупців в Україні та закордоном. За таких умов переробним підприємствам постійно доводиться вдоскона-

лювати процеси забезпечення олійною сировиною, так як звичайні ринкові механізми часто не ефективні і не дають змоги закуповувати в достатніх обсягах насіння олійних культур потрібної якості.

Особлива увага приділяється всім етапам формування сировинної бази, починаючи від складання переліку виробників олійної сировини, завершуючи пошуком більш дешевших способів доставки виробленої продукції до кінцевих споживачів. Серед причин такої ситуації можна виділити зниження прибутковості переробних підприємств на фоні світових тенденцій, пов'язаних із стабілізацією структури споживання рослинних олій, зниження економічної активності у провідних країнах світу та відсутністю різких коливань у попиті. Існують також інші фактори, кожен з яких має вплив на ринок, але основні споживачі до них пристосувалися, що призвело до зупинки зростання світових цін на рослинну олію, тоді як ціни на сировину поступово зростають. Зазначені чинники унеможливають переробку олійної сировини з високою ефективністю, в певні періоди цей процес є збитковим, тому науково-практичне дослідження особливостей забезпечення переробних підприємств сировиною олійних культур є актуальним.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика сировинного забезпечення підприємства досліджується у працях значної кількості науковців. Останніми роками дане питання вивчали Аверчева Н.О., Куць Т.В., Макарчук О.Г., Лупенко Ю.О., Ощипок І.М., Назар М.І., Флис В., Чехова І.В. та інші. Наукові праці зазначених авторів містять характерні напрацювання щодо особливостей формування сировинної бази підприємств та можливостей її ефективної переробки. Зокрема, Аверчева Н.О. наводить ряд проблем, які ускладнюють ефективну переробку сільськогосподарської сировини. Звертається увага на відсутність можливостей створення достатніх запасів сировини, які дозволятимуть рівномірно завантажувати виробничі потужності; присутність високого рівня конкуренції; необхідність витрачання коштів на маркетинг, рекламу, логістику, підтримку попиту у відповідних сегментах ринку; складність отримання необхідних сум фінансування для залучення сировинної бази; висока вартість інноваційного обладнання для забезпечення ефективної переробки сільськогосподарської сировини [1; 2]. Зазначені обставини стримують розвиток діяльності переробних підприємств і часто призводять до обмеження обсягів переробки олійної сировини.

Для досягнення ефективного виробництва олії, переробні підприємства шукають можливості зменшення витрат на доставку продукції до кінцевих споживачів. Справедливо відзначають Куць Т.В., Макарчук О.Г., що заощаджувати на логістичних операціях потрібно за рахунок збільшення масштабу діяльності переробних підприємств [5, с. 454]. Великі агропромислові формування в Україні спроможні доставляти олію на міжнародні ринки великими партіями і за рахунок цього суттєво знижувати витрати. Таке рішення дозволяє ефективно переробляти сировину та робить продукцію конкурентоспроможною.

Досить тривалий час у науково-практичному середовищі існує твердження, що недоцільно реалізовувати сільськогосподарську продукцію у непереробленому вигляді, оскільки на цьому втрачається додана вартість в українській економіці. Лупенко Ю.О. відзначає стосовно необхідності розвитку переробки для можливості нарощування присутності України на світовому ринку продовольства. Така ситуація забезпечуватиметься за рахунок збільшення обсягів експорту

не аграрної сировини, а продуктів її переробки, готових продуктів харчування [6, с. 2]. Варто відмітити, що останніми роками така ситуація не характерна для олійної сировини. Зокрема, внутрішня ціна насіння соняшнику не дозволяє багатьом підприємствам здійснювати ефективну переробку, за таких умов доцільно спрямовувати її на експорт. Тобто переробка в Україні створюватиме додану вартість, але при цьому частина учасників ринку зазнаватиме збитків.

Ощипок І.М., Назар М.І. в межах дослідження специфіки сировинного забезпечення підприємств, відзначають про необхідність збільшення виробництва сировини; скорочення її втрат; раціональне використання сировини у процесі переробки; комплексну доробку супутньої продукції; модернізацію матеріально-технічної бази; збалансування обсягів сировини та можливостей її якісної переробки з врахуванням співвідношення між попитом та пропозицією [7, с. 38]. З цими пропозиціями можна погодитись, але вони потребують доповнення, оскільки потрібно визначати оптимальні обсяги переробки, використовувати потенціал ефективної діяльності за рахунок доставки продукції до споживачів, шукати способи використання позитивного іміджу переробного підприємства для розширення чисельності постачальників, тощо. В цьому контексті Чехова І.В. [11, с. 14-15] вказує на те, що ринок олійних культур характеризується характером товару, особливостями попиту, поведінкою споживачів, розміщенням переробних потужностей у зоні вирощування сировини, близькості до логістичних маршрутів, різноманітністю організаційних форм переробки сировини. Справедливим є твердження Флиса В., що важливим шляхом раціоналізації використання ресурсного забезпечення підприємств мають стати енергозберігаючі технології, які дозволяють зменшити витрати виробництва та підвищити його ефективність [10, с. 550]. В умовах зростання вартості та обмеженості ресурсів, енергозбереження буде визначати успіх підприємства у ринковому середовищі.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Існуючі напрацювання дають можливість досить змістовно визначити специфіку формування сировинної бази переробних підприємств олійно-жирового комплексу. Разом з тим, зміна умов ринкового середовища та внутрішні особливості підприємства в Україні, вимагають узагальнення та вдосконалення науково-практичного обґрунтування вирішуваної в даному дослідженні проблематики. Окрему увагу варто звернути на етапи закупівлі сировини для виробництва рослинної олії, до основної з яких в рамках даної статті буде відноситися насіння соняшнику, ріпаку та сої. Це ключовий ресурс у виробництві олії, без якого неможлива діяльність переробного підприємства і який потрібен у великих обсягах протягом всього року. Процеси планування обсягів закупівлі, пошук та перерозподіл фінансових ресурсів для оплати за сировину, налагодження контактів з сільськогосподарськими виробниками, вирішення логістичних питань при доставці сировини, оцінка якості насіння, складування та зберігання стосуються ресурсного забезпечення і недостатньо вивчені в існуючих публікаціях. В цілому, виробництво рослинної олії має певну специфіку у частині сировинного забезпечення, а отже потребує наукового вивчення та обґрунтування.

Метою статті є дослідження особливостей забезпечення підприємств сировиною олійних культур для обґрунтування можливостей її ефективної переробки.

Методика дослідження. Забезпечення переробного підприємства сировиною олійних культур має комплексний характер. Досягнення ефективної діяльності

підприємств олійно-жирової промисловості можливе за рахунок побудови функціональної системи забезпечення сировиною, її раціональної переробки та доставки до кінцевого споживача. Для досягнення мети даного дослідження здійснено узагальнення існуючих науково-практичних поглядів на вирішення проблеми; визначено сукупність заходів по організації сировинного забезпечення підприємства з виробництва рослинної олії; наведена детальна характеристика кожного етапу постачання сировини задля досягнення ефективної її переробки.

Виклад основного матеріалу. Олійна сировина має суттєву частку в експортному потенціалі України, формує продовольчу безпеку та стабільність грошових надходжень в українську економіку [9]. Також насіння олійних культур становить основу діяльності підприємства по виробництву рослинної олії. В Україні на потужностях олійно-жирових підприємств переробляється переважно насіння соняшнику, ріпаку, зерно сої та інші сільськогосподарські культури, але в менших обсягах [8]. Для кожного підприємства важливо в достатній кількості забезпечити наявне обладнання сировиною, тому докладаються значні зусилля з боку відповідних працівників. Забезпечення олійною сировиною переробного підприємства складається із сукупності етапів, спрямованих на раціональне використання виробничої інфраструктури та досягнення максимального економічного ефекту від реалізації продукції (рис. 1).

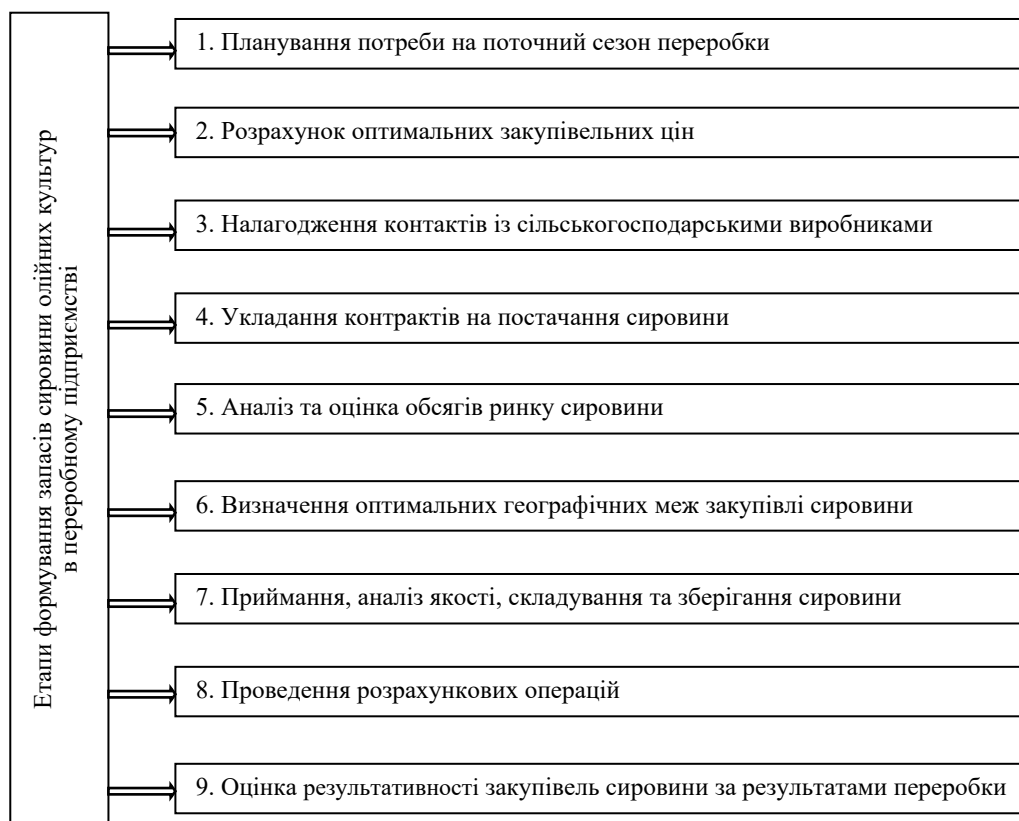

Рис. 1. Етапи формування запасів сировини олійних культур у переробному підприємстві

Джерело: формалізація бачення автора

Кожен із зазначених заходів вимагає детального обґрунтування. Варто відмітити, що для кожного окремого підприємства олійно-жирової промисловості на ринку України достатньо олійної сировини. Проте наявність суттєвої конкуренції, зростання можливостей експорту насіння олійних культур, економічні обмеження переробних підприємств і нестабільність світового ринку рослинної олії, вимагають значних зусиль під час формування сировинного забезпечення діяльності підприємств. Розглянемо детальніше кожен етап постачання олійної сировини на переробку.

1. *Планування потреби у ресурсі на поточний сезон переробки.* У галузі виробництва рослинної олії переробний сезон триває з вересня поточного року по серпень наступного року. Професійність команди працівників спостерігатиметься у тому випадку, якщо виробництво буде завантажено протягом усього сезону, хоча переважна більшість переробних підприємств завершують його в липні через відсутність сировини. Щоб виконати цю умову прикладаються безперервні зусилля, в основі яких знаходиться планування закупівель. Планування потреби у сировині для виробництва рослинної олії є важливим заходом у ресурсному забезпеченні. Кожне підприємство за добу спроможне максимально переробити певний обсяг сировини, зважаючи на що потрібно визначати місячні і сезонні обсяги переробки. Результатом таких дій буде інформація щодо необхідного обсягу закупівлі сировини та потреби у грошових коштах для її придбання. Разом із плануванням переробки олійної сировини поєднуються інші важливі заходи, що сприятимуть забезпеченню достатніх умов для ефективного виробництва продукції. Складений план формування сировинних ресурсів є інформаційною базою, яка буде використовуватись у господарській діяльності при прийнятті управлінських рішень або додатковому аналізі. Якщо не буде визначених обсягів сировини, то ефективність діяльності переробного підприємства може бути низькою або взагалі матиме від'ємні значення. За таких умов потрібно не допускати тривалої збиткової діяльності, оскільки не кожен виробник спроможний протягом тривалого часу покривати дефіцит фінансування бізнесу переважно власними коштами.

2. *Розрахунок оптимальних закупівельних цін.* Наступним етапом при формуванні запасів сировини є розрахунок оптимальних закупівельних цін. У структурі собівартості рослинної олії найбільшу частку складає саме олійна сировина, тому незначне коливання закупівельних цін суттєво впливає на фінансовий результат. Тому закупівельні ціни на сировину потрібно визначати при зміні реалізаційної ціни на олію. У практичній діяльності, встановлення ціни на сировину відбувається спираючись на базові показники якості. Серед основних показників якості, які мають прямий вплив на закупівельну ціну, є олійність, вологість і засміченість сировини. Значення цих показників може встановлюватись кожним підприємством самостійно, але у переважній більшості переробних підприємств встановлені базові показники якості для створення однакових умов закупівлі олійної сировини від сільськогосподарських виробників. Детальне та обґрунтоване формування ціни на сировину є основою ефективного виробництва та реалізації олії, тому фахівцям підприємства займатися цим завданням потрібно якісно та відповідально.

3. *Налагодження контактів із сільськогосподарськими виробниками.* Третім етапом формування сировинного забезпечення підприємства олійно-жирової

промисловості є налагодження контактів із сільськогосподарськими виробниками, спроможними виробляти олійну продукцію. Кожен сезон вимагає достатніх обсягів сировини для переробки. Для підприємства олійно-жирової промисловості найбільш перспективними для співпраці є ті виробники, які територіально знаходяться у відносній близькості до виробничих потужностей. Це пов'язано з тим, що ціна на олійну сировину по Україні є відносно однаковою і при малій відстані витрати на доставку до переробного підприємства будуть низькими, а продавцю залишиться більша сума коштів. Тому всі виробники сільськогосподарської олійної продукції навколо переробного підприємства повинні бути у числі потенційних постачальників сировини і перебувати у постійному контакті з представниками переробного підприємства. Потрібно також налагоджувати контакти із сільськогосподарськими виробниками з інших областей. Виходячи з існуючого досвіду найперспективнішим для результативної закупівлі сировини на довгостроковій основі є найближче розташовані виробники продукції до переробних потужностей. Можливі також закупівлі сировини з віддалених областей, але вони не носять масового характеру через наявність конкурентів у місці розташування сільськогосподарських підприємств. В цілому варто відзначити, що з боку переробного підприємства повинна звертатися найбільша увага на тих виробників сировини, з якими склався довгостроковий досвід позитивної співпраці і закупівлі сировини у достатніх обсягах для завантаження виробничої потужності протягом всього переробного сезону.

4. *Укладання контрактів на постачання сировини.* Кожна угода з постачання олійної сировини потребує заключення відповідного договору, в якому будуть прописані умови співпраці. У формуванні обсягів сировини даний етап не відіграє ключової ролі, але якість договору та дотримання його умов створюють сприятливі передумови для подальшої співпраці із постачальником. При чому, виконання умов договору потрібно здійснювати всім учасникам, продавець має поставити визначені обсяги сировини з відповідною якістю, а покупець – прийняти сировину відповідної якості та розрахуватися за неї у повному обсязі. Недотримання умов договору здатне унеможливити співпрацю у майбутньому та завдати економічних втрат кожному учаснику.

5. *Аналіз та оцінка обсягів ринку сировини.* Наступним етапом організації виробництва рослинної олії є аналіз та оцінка обсягів ринку сировини. Кожне підприємство прагне максимально ефективно використовувати свої виробничі потужності, тому вибір оптимальної сировини для переробки відбувається на основі аналізу ринків ресурсів та готової продукції, яка з них виробляється. Найбільшого поширення в світі набула пальмова, соєва, ріпакова, соняшникова олія, відповідно в Україні найпоширеніше виробництво олії з насіння соняшнику, ріпаку та сої. На основі аналізу ринку, спираючись на існуючі виробничі потужності, фахівці підприємства обирають найбільш економічно привабливу на певний момент часу сировину і спрямовують свої зусилля на її закупівлю та постачання для переробки. Технологія переробки олійної сировини має однакові технологічні операції, але її вартість, наявність на ринку, вихід готової продукції та ціни на різні види олії є різними. Тому якщо для підприємства переробка певного виду олійної сировини унеможливується або не приносить бажаного економічного ефекту, воно може зайнятися переробкою іншого виду сировини для забезпечення прибуткової діяльності та здобуття інших цілей у ринковому середовищі.

Міжнародна конкуренція та ринкові процеси суттєво спростили доступ українських сільськогосподарських виробників до міжнародних ринків збуту своєї продукції за світовими цінами. За таких умов часто підприємцю доцільніше реалізувати олійну сировину на експорт, а не для переробки в Україні. За рахунок таких кроків обсяги доступної сировини для переробних підприємств знижуються і потрібно шукати можливості повноцінного завантаження переробних потужностей. Тому аналіз ринку сировини зусиллями працівників підприємств олійно-жирового комплексу носить постійний характер і є важливим завданням у процесі ресурсного забезпечення бізнесу з виробництва рослинної олії.

6. *Визначення оптимальних географічних меж закупівлі сировини.* У процесі формування сировинного забезпечення доцільно розраховувати оптимальні географічні зони закупівлі сировини. Постачання олійної сировини передбачає її доставку з місця зберігання до виробничих потужностей. Оскільки вартість доставки зменшує дохід сільськогосподарського підприємства, то присутній інтерес реалізовувати продукцію з мінімальною відстанню її переміщення. В цьому зацікавлене також переробне підприємство, оскільки існує вища ймовірність налагодження довгострокової співпраці з постачальником сировини та прогнозувати майбутні обсяги закупівлі і переробки. Крім відстані, важливе значення мають наявні та потенційні запаси олійної сировини на складах виробників. Можливі ситуації, коли наявної сировини у відносній близькості до переробних потужностей немає і потрібно доставляти її з більш віддалених областей. За оцінками профільних експертів, в Україні спостерігається надлишок потужностей з переробки олійної сировини рослинного походження [3]. За таких умов, відповідальні працівники підприємств олійно-жирової промисловості вимушені застосовувати всі можливі способи повного завантаження обладнання, в тому числі на основі визначення оптимальних зон вирощування та закупівлі сировини.

7. *Приймання, аналіз якості, складування та зберігання сировини.* Після пошуку продавця та укладення з ним відповідної угоди на постачання продукції олійних сільськогосподарських культур, потрібно організувати приймання, аналіз якості, складування та зберігання сировини. Приймання та аналіз якості сировини має відбуватися згідно прийнятої послідовності кроків

з моменту реєстрації транспортного засобу до його виїзду із території підприємства. Ціна за сировину встановлюється договором купівлі-продажу, згідно якого сплачується визначена сума за товар з відповідними показниками якості. Якщо якість товару не відповідає договірним показникам, то ціна корегується зважаючи на фактичну якість. Тому у процесі приймання відбираються проби та встановлюється фактична якість сировини, зважаючи на яку встановлюється ціна продукції, а отже формуються економічні передумови діяльності переробного підприємства. Складування та зберігання сировини також потрібно здійснювати за встановленими етапами та правилами, оскільки від цього залежить якість готової продукції та можливості її ефективної реалізації. На цьому етапі важливо виявляти та не допускати факти шахрайства та невідповідності заявлених показників якості сировини, оскільки такі випадки досить поширені в цьому бізнесі, а вплив на фінансовий результат відчутний.

8. *Проведення розрахункових операцій.* Проведення розрахункових операцій відбувається на визначених в договорі умовах. Оплата за продукцію олійних сільськогосподарських культур може відбуватись на умовах авансу або після

фактичного постачання обсягів на територію покупця. Не залежно від обраного способу оплати потрібно виконувати договірні зобов'язання, оскільки від цього залежить імідж учасників та можливості майбутньої співпраці. Існуюча практика вказує, що для отримання повної оплати, продавець повинен поставити відповідний обсяг продукції належної якості та надати пакет документів. Документальний супровід угоди вимагає значної уваги з боку переробного підприємства, оскільки від цього залежить можливість відшкодування податку на додану вартість з державного бюджету та продаж продукції. Це пов'язано з наявністю державного контролю за діяльністю переробних підприємств у частині оподаткування та експорту виробленої продукції, сировина повинна бути придбана у зареєстрованих виробників з позитивною історією господарської діяльності та спроможними документально підтвердити походження сільськогосподарських культур. Якщо всі передбачені вимоги виконані, то продавець зможе отримати повну оплату за поставлену продукцію, а переробне підприємство матиме змогу безперешкодно реалізувати продукти її переробки та гарантувати очікувані результати.

9. *Оцінка результативності закупівель сировини.* На даному етапі здійснюється аналіз обсягів та якості виробленої продукції. Чим вища олійність сировини, менша засміченість і вологість, тим більше можна виробити олії. Для підприємства раціональніше переробляти сировину з найбільшим вмістом олії, оскільки за таких умов забезпечуватиметься вища продуктивність обладнання. За відсутності сировини високої якості спрямовується на переробку менш якісної сировини, ефективність діяльності зменшиться, але не буде простоїв обладнання. Так як умови ринкового середовища постійно змінюються, аналіз результативності закупівель сировини має носити постійний характер для створення можливостей оперативного прийняття відповідних управлінських рішень. Вимагає вивчення та аналізу як робота обладнання на сировині певної якості, так і наявних запасів сировини на складах сільськогосподарських підприємств.

Дискусія. Неможливість збалансування переліку етапів раціонального формування сировинної бази переробних підприємств підтримує дискусійність цієї проблеми. Власники бізнесу мають розуміння, що недостатня потужність одного елемента у системі постачання та переробки сировини, стримує його розвиток. Зокрема, всі складові процесу постачання сировини повинні відповідати переробній потужності. Для приймання насіння має бути достатня пропускна спроможність елеваторів, для зберігання має бути відповідна ємність складів, спроможна вмістити великі обсяги сировини. Чим вища якість сировини, тим менші витрати на її доробку і вища якість продукції. Для зберігання олії в очікуванні кращої ціни потрібно будувати достатньо ємностей. Окрему увагу слід також звертати на пошук найраціональніших способів транспортування. У кращому положенні знаходяться великі агропромислові формування із декількома переробними заводами, які можуть розподіляти сировину залежно від розташування місць закупівлі. Досягнення ефективності реалізації продукції забезпечується на етапі її доставки до кінцевого споживача за рахунок транспортування морським транспортом, але для цього потрібні великі партії. Можна констатувати, що не всі суб'єкти олійно-жирової промисловості володіють необхідними засобами, які дозволять максимізувати ефект від їх раціонального поєднання і отримати бажаний рівень прибутковості. У ринковому середовищі функціону-

ють різні за розмірами, технологіями, знаннями, ресурсами, фінансовими та іншими можливостями підприємства, але при цьому не досягають визначених критеріїв раціонального забезпечення сировиною олійних культур, а тому вимагатимуть постійної уваги з боку наукового середовища.

Висновки. У статті визначено особливості забезпечення переробних підприємств сировиною олійних культур. Ринкові процеси у світі спричиняють ряд перешкод ефективному виробництву рослинної олії в Україні, які супроводжуються швидшими темпами росту цін на сировину, ніж на готову продукцію. Посилення конкурентної боротьби за вирощену олійну сировину між переробними підприємствами вимагає раціоналізації способів її залучення. Запропоновано формування запасів сировини здійснювати за такими етапами: планування потреби у ресурсі на поточний сезон переробки; розрахунок оптимальних закупівельних цін; налагодження контактів із сільськогосподарськими виробниками; укладання контрактів на постачання сировини; аналіз та оцінка обсягів ринку сировини; визначення оптимальних географічних меж закупівлі сировини; приймання, аналіз якості, складування та зберігання сировини; проведення розрахункових операцій; оцінка результативності закупівель сировини. У випадку належного виконання робіт на кожному етапі буде прийматись обґрунтоване рішення про доцільність залучення сировини на існуючих умовах. Перспективою подальших досліджень у даному напрямку є вивчення, систематизація та вдосконалення методики оцінки процесів формування сировинної бази підприємств олійно-жирового комплексу для досягнення бажаного рівня ефективності.

Література

1. Аверчева Н.О. Перспективи розвитку інтеграційних процесів у сфері переробки сільськогосподарської продукції. Формування нової парадигми розвитку агропромислового сектору в XXI столітті: колективна монографія у 2 ч. Ч. 2 / відп. за випуск О. В. Аверчев. Львів-Торунь: Ліга-Прес, 2021. Ч. 2. 424 с., С. 343–374. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/145/1754/4247-1>.
2. Аверчева Н.О. Черепеня В.О. Розвиток сфери переробки сільськогосподарської продукції в Україні. Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка». 2025. Випуск 23. С. 77-87. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/619/585>.
3. За 25 років Україна збільшила потужності з переробки олійних у 9 разів та залучила \$4 млрд інвестицій у галузь. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1537402>.
4. Гайд олійними культурами: від збору до зберігання URL: <https://agroelita.info/hayd-oliynymy-kulturamy-vid-zboru-do-zberihannia/>.
5. Куць Т., Макаруч О. Ланцюги постачання в галузі рослинництва України: основні учасники та особливості формування. Журнал європейської економіки. 2022. Т. 21, № 4 (83). С. 444-456. URL: <https://jeej.wnu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1622/1625>.
6. Лупенко Ю.О. Перспективи розвитку переробки сільськогосподарської продукції у повоєнній Україні. Доповідь на сесії Загальних зборів Національної академії аграрних наук України 12 грудня 2024 року. URL: <http://naas.gov.ua/upload/iblock/2ec/%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%2012.12.2024.pdf/>.
7. Ощипок І.М., Назар М.І. Особливості процесу сировинного забезпечення підприємств харчової промисловості. Вісник ЛТЕУ. Технічні науки. 2024. №37. С. 34-41. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-tech/article/view/1555/1466>.

8. Сосяшник чи соя: як змінюється ситуація на ринку переробки в Україні. URL: <https://www.agronom.com.ua/sonyashnyk-chy-soya-yak-zminyuyetsya-sytuatsiya-na-rynku-pererobky-v-ukrayini/>.
9. Стан та перспективи розвитку промислового перероблення сировинних ресурсів в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/stan-ta-perspektyvy-rozvytku-promyslovoho-pereroblennya-syrovynnykh>.
10. Флис В. Планування та аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів на підприємстві. Економічний аналіз. 2024. Том 34. № 4. С. 548-556. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.04.548>.
11. Чехова І. В. формування та розвиток ринку олійних культур: теорія, методологія, практика: монографія. Київ: Аграрна наука, 2021. 144 с.

References

1. Avercheva N.O. (2021). Perspektyvy rozvytku intehratsiinykh protsesiv u sferi pererobky silskohospodarskoi produktsii. Formuvannia novoi paradyhmy rozvytku ahropromyslovoho sektoru v KhKhI stolitti: kolektyvna monohrafiia u 2 ch. Ch. 2 / vidp. za vydav. O. V. Averchev. Lviv-Torun: Liha-Pres. Ch. 2. 424 s., S. 343–374. URL: <http://catalog.liha-pres.eu/index.php/liha-pres/catalog/view/145/1754/4247-1>.
2. Avercheva N.O. Cherepenia V.O. (2025). Rozvytok sfery pererobky silskohospodarskoi produktsii v Ukraini. Tavriiskyi naukovyi visnyk. Seriia: Ekonomika». Vypusk 23. S. 77-87. URL: <http://tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/article/view/619/585>.
3. Za 25 rokiv Ukraina zbilshyla potuzhnosti z pererobky oliinykh u 9 raziv ta zaluchyla \$4 mlrd investysii u haluz. URL: <https://www.apk-inform.com/uk/news/1537402>.
4. Haid oliiny my kulturamy: vid zboru do zberihannia URL: <https://agroelita.info/hayd-oliiny-my-kulturamy-vid-zboru-do-zberihannia/>.
5. Kuts T., Makarchuk O. (2022). Lantsiuhy postachannia v haluzi roslynnytstva Ukrainy: osnovni uchastnyky ta osoblyvosti formuvannia. Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky. T. 21, № 4 (83). S. 444-456. URL: <https://jeej.wunu.edu.ua/index.php/ukjee/article/view/1622/1625>.
6. Lupenko Yu.O. Perspektyvy rozvytku pererobky silskohospodarskoi produktsii u povoiennii Ukraini. Dopovid na sesii Zahalnykh zboriv Natsionalnoi akademii ahrarykh nauk Ukrainy 12 hrudnia 2024 roku. URL: <http://naas.gov.ua/upload/iblock/2ec/%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C%2012.12.2024.pdf/>.
7. Oshchypok I.M., Nazar M.I. (2024). Osoblyvosti protsesu syrovynnoho zabezpechennia pidpriemstv kharchovoi promyslovosti. Visnyk LTEU. Tekhnichni nauky. №37. S. 34-41. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-tech/article/view/1555/1466>.
8. Soniashnyk chy soia: yak zminiuietsia situatsiia na rynku pererobky v Ukraini. URL: <https://www.agronom.com.ua/sonyashnyk-chy-soya-yak-zminyuyetsya-sytuatsiya-na-rynku-pererobky-v-ukrayini/>.
9. Stan ta perspektyvy rozvytku promyslovoho pereroblennia syrovynnykh resursiv v Ukraini. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/stan-ta-perspektyvy-rozvytku-promyslovoho-pereroblennya-syrovynnykh>.
10. Flys V. (2024). Planuvannia ta analiz efektyvnosti vykorystannia materialnykh resursiv na pidpriemstvi. Ekonomichniy analiz. Tom 34. № 4. S. 548-556. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.04.548>.
11. Chekhova I. V. (2021). Formuvannia ta rozvytok rynku oliinykh kultur: teoriia, metodolohiia, praktyka: monohrafiia. Kyiv: Ahraryna nauka. 144 s.

Стаття надійшла 04.10.2025; прийнята до друку 20.10.2025